

B

Κεφαλή Νίκης.

Τὸ Μουσεῖον τῶν Παρισίων ἀπέκτησε πρό τινων ἐτῶν ἀρχαίαν κεφαλὴν, ἣτις, ὡς ἀπεδείχθη, ἀνήκει εἰς ἄγαλμα τῶν ἀετωμάτων τοῦ Παρθενῶνος. Ἐκαστον τρίμμα λίθου, τῆς γλυφίδος ἐκπεσὸν τοῦ ἀθανάτου Φειδίου ἢ καὶ τοῦ ἐργαστηρίου αὐτοῦ, ἐστὶ πολύτιμος θησαυρός, ὑπὲρ χρυσὸν καὶ ὑπὲρ ἀδάμαντα ἀσπαστὸς εἰς τοὺς φίλους τοῦ καλοῦ ἐν τῇ τέχνῃ, καὶ τ' ἀγάλματα τῶν ἀετωμάτων τοῦ Παρθενῶνος, θεωρούμενα ὡς τὰ γνήσια τέκνα τῆς μούσης τοῦ καλλιτέχνου ἐκείνου, εἰσὶν ὅ,τι θαυμασιώτερον περιλείφθη μέχρῃς ἡμῶν ἐκ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἀρχαίας λιθοξοίας. Ἀλλὰ τὰ διατηρηθέντα ἐξ αὐτῶν εἰσὶ κατὰ δυστυχίαν ἀκέφαλα πάντα, πλὴν μόνου τοῦ Θησέως, καὶ αὐτοῦ ἔχοντος τὴν κεφαλὴν ἀθλίως ἠκρωτηριασμένην. Ἐννοεῖται ἐπομένως πόσον σπουδαῖον διὰ τὴν ἀρχαιολογίαν καὶ διὰ τὴν τέχνην πρέπει νὰ θεωρηθῇ τὸ εὔρημα φειδαϊκῆς κεφαλῆς, τοῦ μέρους ἐκείνου τοῦ σώματος, ἐφ' οὗ ἐπιπνέει πᾶσα τοῦ τεχνίτου ἡ εὐφυΐα καὶ συγκεφαλαιοῦται εἰς ὑπερτάτην ἔκφρασιν πᾶσα αὐτοῦ ἡ ἐπιδεξιότης. Δὲν θέλει ἄρα φανῇ ἴσως ἄσκοπος ἐκτενεστέρα τις τῶν περὶ τοῦ πολυτίμου τούτου εὐρήματος ἐξιστόρησις.

Ἐκ τῶν δύο ἀετωμάτων τοῦ Παρθενῶνος, τὸ πρὸς ἀνατολὰς παρίστα τὴν γέννησιν τῆς Ἀθηνᾶς, τὸ δὲ πρὸς δυσμὰς τὴν ἔριν τῆς θεᾶς ταύτης πρὸς τὸν Ποσειδῶνα. Τοῦτο μανθάνομεν παρὰ τοῦ Πausανίου, ὅστις πρῶτος καὶ τελευταῖος μεταξὺ τῶν ἀρχαίων ὁμιλεῖ περὶ τῶν πλαστικῶν τού-

των ἔργων. Ἐν ἔτει 1674 ὁ πρέσβυς τῆς Γαλλίας εἰς Κων-
 σταντινούπολιν Μαρκέσιος Νοϊντέλος, διαβάς δι' Ἀθηνῶν,
 καὶ εὐρὼν τὸν Παρθενῶνα ἔτι ἀκέραιον, ἀφῆκεν ἐνταῦθα
 τὸν συνοδεύοντα αὐτὸν ζωγράφον Καρρέϋ, ἵνα ἀντιγράψῃ
 τὰ ἔτι τότε σωζόμενα γλυπτικὰ τοῦ ναοῦ κοσμήματα. Τὰ
 σχέδια τοῦ καλλιτέχνου, δι' ἐρυθροῦ χρωστῆρος ἐκτελε-
 μέντα, ἐστάλησαν καὶ διατηροῦνται εἰς τὴν βιβλιοθήκην
 τῶν Παρισίων, καὶ εἰσὶν ἡ μόνη πηγὴ ἐξ ἧς γνωρίζονται
 καὶ νῦν ἔτι τὰ πλεῖστα τῶν συμπλεγμάτων ἐκείνων. Ὁ
 Καρρέϋ εὗρε καὶ ἀντέγραψε τὸ δυτικὸν αἰετώμα σχεδὸν ὁλό-
 κληρον, ἐνὸς ἢ δύο μόνων ζωδίων ἐλλειπόντων καὶ τινων
 ὄντων ἀκεφάλων ἢ ἄλλως ἡκρωτηριασμένων. Ἀλλὰ τοῦ
 ἀνατολικοῦ αἰετώματος τὰ πλεῖστα ἀγάλματα ἦσαν καὶ
 τότε ἤδη κατεστραμμένα, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἀντέγραψε μόλις
 δέκα τεμάχια, ἐν ᾧ ἐκ τοῦ ἄλλου ὑπὲρ τὰ εἴκοσι.

Μετὰ δεκατρία ὅμως ἔτη, τῷ 1687, κατέπλευσεν ὁ Ἐνε-
 τὸς Ναύαρχος Μοροζίνης ἵνα κυριεύσῃ τὰς Ἀθήνας, κατε-
 χομένας τότε ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ὁ Γερμανὸς στρατηγὸς
 Κοίνιγσμάρκ ἐπολιόρκησε κατὰ διαταγὴν τοῦ τὴν Ἀκρό-
 πολιν, καὶ ἀπαισία βόμβα, ἐκ τῶν πυροβόλων αὐτοῦ σφεν-
 δονισθεῖσα, καὶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ δαίμονος τῆς Ἑλλάδος ὁδη-
 γουμένη, ἐνέσκυψεν εἰς τὸν Παρθενῶνα, χρησιμεύοντα τότε
 ὡς πυριταποθήκην τῶν Τούρκων, καὶ ἀνέτρεψε τὸ μέγιστον
 τοῦ οἰκοδομήματος μέρος. Ἀλλὰ τὰ δύο αὐτοῦ ἄκρα, οἱ δύο
 αἰετοί, διεσώθησαν, καὶ ὁ Μοροζίνης ἐκυρίευσεν μετ' οὐ πολὺ
 τὰς Ἀθήνας. Μάταιος ὁ θρίαμβος, ἀγορασθεὶς διὰ τοιαύτης
 τιμῆς!

Ὁ ἀπερίσκεπτος νικητῆς, ἀναγνωρίσας σχεδὸν ἀμέσως
 ὅτι δὲν εἶχε δυνάμεις ἱκανὰς ἵνα διατηρήσῃ τὴν λείαν του,
 ἀπεφάσισε νὰ ἐκκενώσῃ αὐθις τὰς Ἀθήνας, ἀφ' οὗ τὰς ἐκά-

λυψε διὰ τῶν ἐρειπίων τοῦ ὠραιότερου αὐτῶν κοσμήματος, καὶ νὰ ἐγκαταλείψῃ τοὺς Ἀθηναίους, ἅφ' οὗ τοὺς ἐξανήγειρε κατὰ τῶν δορικτητόρων των καὶ τοὺς ἐξέθεσεν εἰς αὐτῶν τὴν ἐκδίκησιν.

Θέλων δὲ κομπαστικῶς νὰ φέρῃ εἰς τὴν πατρίδα του καὶ τὰ τρόπαια τοῦ τοιούτου του κατορθώματος, ἀπεφάσισε νὰ γυμνώσῃ μέχρι τέλους τὸ σεβάσμιον οἰκοδόμημα, ὡς ἂν ἡ ἀκούσιος αὐτοῦ καταστροφή δὲν ᾔην ἱκανὸν βάρος διὰ τὴν συνείδησιν καὶ τὴν μνήμην του.

Ἰδού περὶ τούτου περίεργον ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἑνετικὴν κυβέρνησιν, διατηρούμενον εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ ἀγίου Μάρκου, καὶ δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ κόμητος Λαβόρδου. Ἡ ἐπιστολὴ ἔχει ἡμερομηνίαν, τὴν 19 Μαρτίου 1688.

« Ἀποφασίσας νὰ ἐγκαταλείψω τὰς Ἀθήνας, ἤθελον νὰ λάβω μετ' ἐμοῦ τινὰ τῶν πρωτίστων αὐτῶν κοσμημάτων, ὅπως αὐξήσω τὴν λαμπρότητα τῆς ἐνδοξοτάτης Δημοκρατίας. Ἐγινε δοκιμὴ ν' ἀποσπασθῶσι τ' ἀγάλματα τοῦ Διὸς καὶ δύο ἵππων ἀπὸ τοῦ αἵετώματος τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς, ὅπου ὑπάρχουσιν ἐξαίσιοι γλυφαί· ἀλλὰ μόλις ἐπετέθη χεὶρ ἐπὶ τοῦ θριγκοῦ, καὶ ὅλα κατέπεσαν ἀπὸ μεγίστου ὕψους, καὶ θαῦμα πῶς οἱ ἐργάται δὲν ἔπαθον τίποτε.

« Ἀδυνατοῦντες δὲ νὰ φέρωμεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τὰς κεραίας τῶν πλοίων, ὅπως τὰς μεταχειρισθῶμεν ὡς μοχλοὺς, δὲν ἐπανελάβομεν πλέον τὴν ἐπικίνδυνον ταύτην δοκιμήν. Ἀλλὰ καὶ τὰ ὠραιότερα ἔργα δὲν ὑπάρχουσι πλέον, τὰ δὲ περισωθέντα εἰσὶ πολὺ κατωτέρας ἀξίας, καὶ κατὰ μέρος συντετριμμένα ».

Οὕτω λοιπὸν διὰ τῆς ἀνεπιδεξίου ἀποπείρας ταύτης κατεκρημνίσθησαν καὶ συνετρίβησαν τὰ τοῦ δυτικοῦ αἵετώματος

ἀγάλματα, τὰ ἐπὶ Καρρρέϋ, ὡς εἶδομεν, ἐντελῶς σχεδὸν διατηρούμενα, καὶ ἐν οἷς ὁ Ζεὺς κατεῖχε τὸ μεσαίτατον ἡμεῖον τοῦ αἰτοῦ, ὡς δικαστῆς μεταξὺ Ποσειδῶνος καὶ Ἀθηνᾶς. Καὶ ὅτε μετὰ ἑκατὸν εἰκοσιπέντε ἔτη ἦλθεν ὁ Λόρδος Ἑλγιν καὶ συνεπλήρωσε τὸ ἔργον τόσων κατατροφῶν, τότε σχεδὸν μόνον τὰ ἀγάλματα τοῦ ἀνατολικοῦ μετώματος εὐρών, ἀπήγαγεν αὐτὰ εἰς Ἀγγλίαν, ἐκ δὲ τοῦ δυτικοῦ ἐν μόνον ἄγαλμα, τὸν Θησέα, καὶ τινὰ συντρίμματα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἄμορφα.

Ἀλλὰ τοῦ Μοροζίνη οἱ ἀξιωματικοί, ἥττον ἀπαιτητικοὶ τοῦ στρατηγοῦ των, δὲν περιεφρόνησαν εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτῶν λαφυραγωγίαν καὶ τὰ ἡκρωτηριασμένα ἐκεῖνα συντρίμματα, καὶ ἐξ αὐτῶν, ὁ μὲν Δανὸς ὑπολοχαγὸς Ὅρν ἐπεμψεν εἰς Κοπεγχάγην ἀποκεκομμένην κεφαλὴν ἐκ μιᾶς μετόπης, τὸ ὠραιότατον σήμερον ἐγκόσμημα τοῦ ἀρχαιολογικοῦ τῆς Δανίας Μουσείου, ἀξιωματικοὶ δὲ Γερμανοὶ μετεκόμισαν εἰς Κάσσελ στήλας καὶ ἐπιγραφάς, Ἐνετοὶ δ' ἔφερον εἰς τὴν πατρίδα των πλῆθος ὠραίων γλυφῶν, μεταξὺ ἄλλων καὶ ἐν τμῆμα τῆς ζωοφόρου τοῦ Παρθενῶνος. Ὁ δὲ γραμματεὺς τοῦ Μοροζίνη, Γάλλος τὸ ὄνομα, αὐτὸς ἐξελέξατο δι' ἑαυτὸν μικρὰν μὲν, ἀλλὰ τὴν ἀρίστην πασῶν μερίδα, τὴν κεφαλὴν, ὡς ἐφρόνει, τῆς θεᾶς εἰς ἣν ὁ ναὸς ἀφιέρωται, τμῆμα τοῦ διὰ τῆς ἀπρονοησίας τοῦ στρατηγοῦ του συντριβέντος συμπλέγματος.

Κατὰ τὴν ἐσφαλμένην ἐξήγησιν τῶν ἀρχαιοτέρων κριτικῶν, ὁ δυτικὸς καὶ οὐχὶ ὁ ἀνατολικὸς αἰτὸς περιεῖχε τὴν παράστασιν τῆς γεννήσεως Ἀθηνᾶς. Ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ παρίστατο ὁ Ζεὺς γυμνὸς καὶ ὄρθιος, δεξιῶς δὲ τοῦ Διός, γυνὴ ἐφ' ἄρματος, συρομένου ὑπὸ δύο ἵππων θυμοειδῶν. Αὕτη λοιπὸν ἐξελαμβάνετο ὡς ἡ Ἀθηνᾶ, εἰσαγομένη δῆ-

θεν ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτῆς εἰς τὴν θεῖαν χορείαν, καὶ ταύτης τὴν κεφαλὴν ἐξελέξατο ὁ γραμματεὺς Γάλλος. Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα, ὀρθότερα ἐξέτασις τῶν ἱχνογραφημάτων τοῦ Καρρέυ ἀπέδειξεν ὅτι δὲν ἦν αὕτη ἡ Ἀθηνᾶ, ἀλλ' ἡ προσαναβάτις, ἡ ἡνίοχος αὐτῆς, ἡ ἄπτερος Νίκη· ἡ δὲ θεὰ ὅτι, καταβάσας τοῦ ἄρματος ὅπως μετάσχη τῆς πάλης,—διότι τὴν πρὸς τὸν Ποσειδῶνα πάλην παρίστα τὸ αἶτωμα,—ἵστατο ἔμπρὸς τῶν ἵππων καὶ πλησιέστατα τοῦ Διός.

Ταύτην λοιπὸν τῆς Νίκης τὴν κεφαλὴν ἔφερεν ὁ Γάλλος εἰς Ἑνετίαν, καὶ ἐνετείχισεν αὐτὴν εἰς τὴν οἰκίαν του, ἔνθα ἔμεινε μέχρις οὔ, εἰς μεταγενεστέρους χρόνους, ἐκρημνίσθη ἡ οἰκία ἵνα εὐρυνθῇ ἡ ἀκαδημία ἐκείνης τῆς πόλεως. Τότε δ' εἶχεν ἤδη λησμονηθῇ ἡ καταγωγὴ τῆς κεφαλῆς, καὶ ἐπωλήθη αὕτη εἰς μαρμαροκόπον τινά, κατασκευάζοντα σκιρωτὰ ἐδάφη ἐκ συνθέσεως ἀσβέστου καὶ κεράμου. Εἶχε λοιπὸν φθάσει ἡ στιγμή, καθ' ἣν ἔμελλε τὸ φειδαϊκὸν ἀριστούργημα νὰ κατασυντριβῇ εἰς κόνιν, ὅτε Γερμανός τις Βέβερ καλούμενος, ἀκούσας ἡ ὑποπτεύσας ὅτι ἡ κεφαλὴ ἦν ἐκ τῶν ἀναγλύφων τοῦ Παρθενῶνος, ἠγόρασεν αὐτὴν ἐπὶ σκοπῷ κερδοσκοπικῷ, καὶ ἐδημοσίευσεν τὰ περὶ τῆς εὐρέσεως αὐτῆς διὰ τῶν ἐφημερίδων τῆς Ἀγγλίας καὶ Γερμανίας.

Τότε δ' ὁ Κ. κόμης Λαβόρδος, Γάλλος, υἱὸς τοῦ περιδόξου συγγραφέως καὶ στρατηγοῦ Λαβόρδου, καὶ διάδοχος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ εἰς τὴν ἀκαδημαϊκὴν ἑδραν, ἐν ᾧ περιηγεῖτο τὴν Ἑλλάδα, καὶ ιδίως εἶχε λάβει ὡς ἀντικείμενον τῶν σπουδῶν αὐτοῦ τὸν Παρθενῶνα, ἀκούσας περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ λειψάνου τούτου, διηλθεν ἐπίτηδες δι' Ἑνετίας, καὶ πρόσφατον ἔχων τὴν ἐντύπωσιν τῆς φειδαϊκῆς γλυφίδος, ἅμα εἶδε τὸ καλλιτέχνημα, τὸ ἀνεγνώρισεν ὡς

γήσιον αὐτῆς προϊόν, τὸ ἡγόρασε, καὶ τὸ μετέφερεν εἰς Ἰαλλίαν (*).

Ἡ κεφαλὴ αὕτη κατὰ τοῦτο πρὸ πάντων πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀνεκτίμητος, ὅτι ἐστὶν ἡ μόνη ἀκεραία καὶ ἀβλαβὴς σωζομένη ἐκ τῶν ἀγαλμάτων τῶν αἰετῶν τοῦ Παρθενῶνος, ἅτινα, καὶ ἂν μὴ ἄμεσα ἔργα αὐτοῦ τοῦ Φειδίου, εἰσὶν ὅμως βεβαίως ἐκ πάντων τῶν γλυπτικῶν τοῦ ναοῦ κοσμημάτων τὰ κατὰ προτίμησιν ἐκτελεσθέντα ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπιμέλειαν καὶ κατὰ τὰ διαγράμματα τοῦ ἄκρου ἀριστοτέχνου. Αὐτῆς δὲ μόνον τὸ ἄκρον τῆς ῥινὸς καὶ ὁ ὀπίσθιος τῆς κόμης κρώβυλος εἰσὶν ὀλίγον ἐφθαρμένα. Ἐπὶ τῆς μορφῆς δ' ἐπιπνέει τὸ σεμνὸν ἐκείνο καὶ ἐνθουσιαστικὸν τῆς ἀρχαίας τέχνης, τὸ ἀναπτυχθὲν ὑπὸ τοῦ Φειδίου εἰς ὕψος συγγενὲς τῇ θείᾳ φύσει. Ἄνω δὲ τοῦ μετώπου, περὶ ὃ στρέφονται δύο πλεξίδες τῆς κόμης, ὑπάρχει σειρὰ μικρῶν ὀπῶν, καὶ τοιαῦται φαίνονται καὶ εἰς τῶν ὠτίων τὰ ἄκρα, ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἡ ἀρχαία τέχνη, τὸ τέλειον θηρεύουσα καθ' ἑαυτό, καὶ οὐχὶ μόνον δι' ἣν ἐδύνατο ν' ἀποτελέσῃ ἐντύπωσιν εἰς τοὺς θεατάς, ἀπήρτιζε τὸν κόσμον τῶν ἀγαλμάτων αὐτῆς καὶ διὰ παντοίων χαλκῶν καὶ ἐπιχρύσων ἢ ἄλλων παρέργων, ἅτινα, εἰς ἣν θέσιν ἔκειντο, ἦτον ἀδύνατον νὰ διακρίνωνται κάτωθεν.

(*) Ἰδ. Ἀνωτ. Σελ. 274.